

‘Wie zorgt er straks voor mij?’

Wat de kerk kan betekenen in de ouderenzorg

Auteur: Gerry Bos-Kaptein, journalist en student theologie aan de TU Kampen.

Mensen zullen bij het ouder worden steeds meer aangewezen zijn op vrijwilligers in hun omgeving. Bij de vraag wie die zorgtaak gaat oppakken, komen kerken prominent in beeld. Maar moet kerken zich inderdaad naar het WMO-loket begeven? En wat voor rol zouden ze dan kunnen spelen?

Een paar keer per dag loopt ze mijn blikveld in en uit met haar hondjes en poezen. Als ik in haar huis kom, ruikt het naar dieren. Mijn buurtgenoot is een vrouw van 80 jaar en ze is heel slechtziend. De stofzuiger komt vast niet in elke hoek. Ze heeft geen familie meer, haar man verliet haar en hun twee kinderen stierven toen ze 21 en 30 jaar oud waren. Ze hoort niet bij een kerk. Vroeger stond haar huis open voor kinderen die tijdelijk opvang nodig hadden. Wie zal er nu voor haarzelf zorgen als het niet meer gaat? Dat is haar grote vraag, die ze regelmatig stelt aan haar Facebook-vrienden. Voor geen goud gaat ze in een zorginstelling wonen: ze groeide op in een kindertehuis en heeft aan die tijd geen goede herinneringen. Haar eenzaamheid en zorgbehoefte zijn pijnlijk om te zien en doen een beroep op mijn zorgzaamheid. Maar tegelijk is daar de remmende vraag: waar begin je aan?

Participatiesamenleving

In het nieuwe systeem van zorg moeten wij Nederlanders meer voor elkaar gaan zorgen: participatiesamenleving is een veelbesproken onderwerp. Kerken worden daarbij beschouwd als krachtige potentiële deelnemers. ‘In een kerk rol je zo een heel netwerk aan vrijwilligers uit die steun kunnen bieden,’ zei een hoge ambtenaar op een vergadering over mantelzorg van de Raad van Kerken, afgelopen voorjaar. Een verklaring voor die plotselinge waardering van de mogelijke rol van kerken in de samenleving is niet ver te zoeken: mantelzorg levert naar schatting tussen de vier en zeven miljard euro besparing op zorgkosten op.

In de nieuwe visie van de overheid zou mijn buurvrouw – en u hebt vast ook wel zo iemand in uw buurt – als ze aanklopt bij het WMO-loket hulp kunnen krijgen van een kerkelijk netwerk. Maar dan moeten de plaatselijke kerken zich eerst wel als deelnemer hebben aangemeld bij dat loket. Het hier geschetste plaatje bestaat nog niet, maar in de politiek, bij beleidsmakers in zorginstellingen en bij kerken groeit het besef dat de kerk opnieuw een taak kan krijgen in het bieden van deze zorg, ook buiten de kerkgemeenschap.

Splitsing

In dit nummer kijken we vooral naar de zorg voor ouderen. De babyboomers gaan met pensioen en aan de leuke tijd van reizen per camper of elektrische fiets komt een keer een einde. Van de 85-plussers kampt 86 procent nu al met langdurige aandoeningen, en dat aantal zal gaan toenemen.

Mede door deze zorgtoename wordt de AWBZ met ingang van 2015 uitgekleed voor degenen die nu nog zorgzwaartepakketten 1-3 hebben. Deze groep ouderen krijgt te maken met een splitsing van zorg en wonen. Dat past bij de wens van de meeste ouderen om zo lang mogelijk zelfstandig thuis te kunnen wonen, maar wordt vooral gedaan omdat de AWBZ in zijn huidige vorm onbetaalbaar is geworden.

Gemeenten voeren nog volop onderhandelingen over de nadere invulling van deze zorguitbreiding. De bedoeling is dat iedereen in zijn eigen woonomgeving professionele hulp kan krijgen voor lichamelijke zorg, maar voor de zorg daaromheen – boodschappen, schoonmaken, vervoer, uitstapjes – een beroep kan doen op vrijwilligers uit de directe omgeving. Precies op dat punt kan de kerk naar voren stappen en zich aanmelden als dienstverlener voor de WMO.

Gordijnen

Esmé Wiegman, directeur van de Nederlandse Patiënten Vereniging (NPV), wijst op mijn vraag of kerken goed inzetbaar zouden zijn als vrijwilliger in de buurt op de thuishulp die de NPV biedt. Op zeventig plaatsen in Nederland ondersteunen NPV-vrijwilligers mantelzorgers bij hulpvragen als: 'Ik help thuis mijn man, die niet alleen kan zijn. Wie kan even oppassen als ik een boodschap wil doen?' Of: 'Het alleen reizen wordt moeilijk, maar ik moet regelmatig naar een arts in het ziekenhuis. Wie kan mij hierheen brengen?'

Wiegman benadrukt dat vrijwilligers goed gecoördineerd moeten werken. Vrijwillige hulp aanbieden waar langdurige zorg nodig is, kan niet op z'n janboerenfluitjes. Spontane hulp heeft kaders, deskundigheid en continuïteit nodig, en moet ook duidelijk afgegrensd worden van professionele hulp. 'Het is misschien wenselijk de coördinatie door betaalde krachten te laten uitvoeren als het aantal hulpvragen gaat toenemen.'

Op mijn vraag hoe betrokken Esmé Wiegman zelf is bij haar buurt, zegt ze: 'Dat is het lastige van het idee van de "participatiesamenleving": dat we onze burens vaak niet eens kennen, of alleen oppervlakkig. Ik weet bijvoorbeeld niet wie er in de sociale huurwoningen tegenover mij wonen. De gordijnen zijn altijd dicht. Misschien moet ik er straks gewoon naartoe lopen en aanbellen om kennis te maken.'

Zelf stond Wiegman aan de wieg van Present, een stichting die zorgvraag en zorgaanbod bij elkaar brengt. 'Ik zou dat voor kerken ook heel goed vinden: dat zij naar het zorgloket stappen en zich aanmelden als aanbieder. Maar ze moeten dan wel meteen gaan meepraten met het beleid. En gemeenten moeten beseffen dat vrijwilligerswerk niet vanzelfsprekend en gratis is. Ze moeten bereid zijn om geld beschikbaar te stellen, bijvoorbeeld voor coördinatie en aansturing.'

Woonpanden

Wim Oving, bestuurder van Accolade Zorggroep, ziet in het veranderende beleid nieuwe mogelijkheden om op plaatselijk niveau zorg aan ouderen te verlenen. 'Wij gaan daarmee beginnen in Amersfoort, waar we in een nieuwe woonvorm voor mensen met onder meer niet-aangeboren hersenletsel professionele zorg zullen bieden, in samenwerking met de Gkv-gemeente in de wijk Vathorst. De zorg en de kerk worden ondergebracht in één gebouw. Op het kerkplein kan de bewoner zich dienstbaar maken door bijvoorbeeld koffie te schenken na afloop van de kerkdienst. Kerkleden van hun kant kunnen vrijwillig gaan participeren in het bieden van welzijnszorg aan de bewoners. Zo ontwikkelen zich op een natuurlijke manier contacten.'

Als het meer specifiek om ouderenzorg gaat, denkt Oving aan lokaal door kerken aan te kopen woonpanden, waar ouderen dichtbij hun kinderen kunnen gaan wonen en in kleine groepen zorg ontvangen. 'Van Accolade komt dan de professionele zorg en van de eigen kinderen en vrijwilligers uit de kerk allerlei andere diensten: aandacht, boodschappen, uitstapjes, bezoeken en dergelijke.' Oving heeft al een verzoek binnengekregen 'of zoiets niet mogelijk is voor die leegstaande pastorie in ons dorp.' Hij overweegt dat serieus. 'Vrienden van ons tobben over de zorg voor hun ouders. Zo'n zorgoplossing zou toch ideaal zijn: een huis voor meerdere ouderen, dichtbij hun eigen roots, met medewerking van de hele kerkelijke gemeente, zodat kinderen er niet alleen voor staan? Dat is ook voor ouderen die geen kinderen (meer) hebben een prachtoplossing. Kleinschalig, dichtbij en goed uitvoerbaar. Laten kerken er vooral over nadenken en plaatselijk met elkaar samenwerken.'

Luiers

Er zijn ook ouderen die veel meer zorg nodig hebben: zij hebben zorgzwaartepakketten van 4-10. Het is nogal verschillend hoe de zorg aan deze categorie ouderen uitpakt. Volgens Esmé Wiegman 'zou er voldoende geld beschikbaar moeten zijn voor de professionele zorg, maar is het de vraag hoe zorginstellingen het geld inzetten en welke kwaliteit van zorg medewerkers weten te bieden. Niet elke instelling gebruikt dat geld ook voor handen aan het bed. Soms wordt het geld uit de AWBZ door zorginstellingen verdeeld over allerlei posten. Dan kan het voorkomen dat dementerenden niet voldoende vaak verschoond worden, of dat de zorg op een andere manier tekortschiet.'

Schrijnend zijn de voorbeelden van falende zorg aan dementerenden. Zelfs voormalig Kamervoorzitter Gerdi Verbeet moest tandenknarsend toezien hoe haar eigen moeder in plaats van

op het toilet in de luiers geholpen werd. En op een voorlichtingsavond voor familieleden van bewoners van een middelgroot verpleeghuis werd laatst vol tevredenheid verteld dat de luiers tegenwoordig meer vocht kunnen bevatten! De avond was georganiseerd om familieleden en mantelzorgers te betrekken bij de zorg en hun werd het verzoek gedaan om veel meer aanwezig te zijn in het tehuis, om aandacht en welzijn te bieden aan de bewoners. De familie gaf terug: 'Maar ik heb liever dat mijn vaders gebit elke dag een keer gepoetst wordt, dan dat hij een bal mag opgooien met een vrijwilliger. En waarom verschonen jullie de luiers niet vaker, in plaats van ze voller te laten worden?'

Wie in zo'n slechte zorgsituatie over welzijn spreekt en oproept tot meer inzet van de familie, zal op weinig begrip en medewerking kunnen rekenen. 'Maar toch is dat wel beleid dat doorgezet moet worden,' vindt geestelijk verzorger ds. Job Smit. Hij werkt bij Viattence Wonen Zorg en Welzijn op de Veluwe. 'Er vallen op dit moment zeker gaten in de reguliere zorg. Als je je ouder of partner naar een zorginstelling brengt, moet je erop rekenen dat je zelf veel inzet en aandacht moet blijven geven. We zitten in een omwenteling, dat is het punt: binnen de huidige personeelsbezetting gaat het niveau van zorg naar beneden en moeten de mantelzorgers inspringen. Ik sta daar achter – het is goed dat mensen voor elkaar zorgen – maar we zijn er nog niet en er gaat inderdaad best veel mis. Vooral bij mensen die geen familie hebben. Maar ik ga nog niet direct mee in het geklaag. Alle zorgpartijen in het maatschappelijk veld moeten zich opnieuw tot elkaar gaan verhouden. Dat gaat overal anders en we zullen daar doorheen moeten.' Voor kerken als zodanig ziet Smit niet direct een rol weggelegd bij het WMO-loket. 'Christenen moeten doen wat altijd al moest: zorgen voor zieken en zwakken in de samenleving. Dat hoeft niet namens de kerk, dat kan gewoon via bestaande organisaties. En ga niet aan de slag met het bijvoegmerk om te evangeliseren. Laat het zaad verspreid door de maatschappij zijn werk doen.'

Stralen

'Toon eerbied voor uw vader en uw moeder, zoals de HEER, uw God, u heeft geboden. Dan wordt u gezegend met een lang leven en met voorspoed in het land dat de HEER, uw God, u geven zal,' zegt Deuteronomium 5:16. Als je dit gebod uitvoert, gebeuren er positieve dingen. Het gebod is gericht tot volwassenen, die in het eren van hun ouders het goede voorbeeld moeten geven aan hun kinderen. Goed zorgen en eer geven aan je ouders is daarmee ook een sleutel naar zelf langer een goed leven ontvangen. Zorg wordt niet afgedwongen, maar gegeven uit eerbied.

Dianne van Wijnen haalt elke zondagmorgen haar demente moeder van 91 op uit haar tehuis en gaat samen met haar naar de kerk. 'Moeder kan zo genieten van de dienst, van een lied, of een mooie regel. Bij de preek dommelt ze weleens weg, maar haar ogen stralen bij het zingen. Daar doe ik het voor.'

Het vergt wel een rit van Doorn via Elst naar Driebergen en weer terug, 'maar dat is een mooie tocht over de Utrechtse Heuvelrug en moeder geniet ook daarvan!' Daarnaast bezoekt Dianne haar moeder nog een paar keer per week, 'zodat ze elke dag bezoek krijgt. Dat is bewezen belangrijk voor haar.'

Dianne is zelf beleidsmaker geweest in de gehandicaptenzorg, als directeur van Somma, het huidige MEE Nederland. 'Respect is zo belangrijk. Natuurlijk gaan er dagelijks kleine dingetjes mis in de verzorging – als ik mijn moeder kom ophalen voor een tandartsbezoek zijn haar tanden bijvoorbeeld nog niet gepoetst en soms is ze niet op tijd klaar voor de kerk – maar de zorg verloopt in grote lijnen toch heel goed. Mijn moeder eet bijvoorbeeld geen kip en ze krijgt daarom altijd ander vlees. Daar wordt ze heel gelukkig van, dat er aandacht is voor haar persoonlijke voorkeuren en belangen.'

Respect en zelf de regie houden, dat is het belangrijkste dat Dianne voor zichzelf zou willen als ze afhankelijk wordt van zorg. 'En een scheut humor. Niet van dat zware van goedwillende bezoekers die alles treurig vinden. Daar houdt mijn moeder ook niet zo van.'

Van Wijnen is ook actief in de gemeentepolitiek en denkt mee over de beleidswijzigingen rond de zorg. 'Ik denk niet dat kerken zich naar het WMO-loket moeten begeven,' meent ze. 'Laat ieder bij zijn leest blijven. Gemeenten kunnen heel goed maatwerk leveren. Wees niet bang dat mensen zomaar verkommeren. Ik ben er anders ook beducht voor dat vrijwilligers taken op zich gaan nemen die alleen voor professionals geschikt zijn. Alsjeblieft geen goedwillende knoeierij van

ongeschoolde mensen! Wel vind ik dat individuele christenen moeten doen wat in hun vermogen ligt. Maar mantelzorgondersteuning bieden is nog altijd vrijwillig, en ik zie een kerk beslist niet als een grote bron van vrijwilligers. Dat is echt overtrokken. Laat kerkleden trouwens ook maar goed op hun eigen broers en zussen in de kerk letten. Daar zijn er genoeg die weinig tot geen bezoek krijgen.'

Keuzes

'Zorg voor onze naaste in nood behoort tot de essentie van ons kerk-zijn,' is één van de scherpste conclusies uit het dit voorjaar gepresenteerde onderzoek *Help!* van de CGK, NGK en GKv. Bijna de helft van alle respondenten geeft daarin aan dat het huidige diaconaat vooral naar binnen gericht is en bijna 80 procent wil meer aandacht aan de samenleving geven. De kerk moet dit dan wel goed organiseren, en samenwerken met bestaande hulporganisaties. Tegelijk is een andere constatering dat de ruimte in de eigen agenda ontbreekt. Van de diakenen wordt daarom verwacht dat zij mensen gaan motiveren tot een cultuur van discipelschap, waarin we meer oog hebben voor de naaste en het gewoon gaan vinden om te helpen.

Derk Jan Poel van het Diaconaal Steunpunt wijst erop dat we dan wel onze leefstijl moeten willen aanpassen. 'Dat is best een uitdaging, als we tweeverdieners zijn die een hypotheek moeten betalen en die, omdat we zo druk zijn, ook vrije tijd in onze agenda moeten zetten. Dat de kerken zomaar vrijwilligers kunnen leveren voor iets als ouderenzorg klopt dus niet. Dat vraagt om andere keuzes, ook in onze agenda's.'

Kortom: de meningen over de taak van de kerk in de nieuwe zorgvraag aan burgers zijn nog niet uitgekristalliseerd tot doordachte plannen. Misschien kan het symposium op 20 september van de EA/EZA, 'Kerk onderweg naar morgen. Over de rol van de kerk in de participatiesamenleving', daaraan een impuls geven.